

God Bye Yellow Brick Road.

– Vår kock har tyvärr mönstrat av, sa kapten Örjan.

Jag satt tillbakalutad på en stol med mössan nerdragen på huvudet i den lilla mässen tillsammans med resten av besättningen fullt nöjd med att få vara inne i värmen. Båten var styckegodsaren M/S Helemar på 800 ton och vi var någonstans mellan Göteborg och Norge. Det var i februari och jag hade fått ett välkommet avbrott i isknackandet ute på däck. Jag tittade på mina isiga handskar som tinade upp på elementet när kaptenen fortsatte:

– Vi kommer att få en ny kock snart men det dröjer ett tag, är det någon av er som har någon erfarenhet av matlagning?

När man är sexton år och har klarat av fyra månader som obefaren ljungman på en lastbåt i nordsjöfart är det lätt att drabbas av hybris.

För bara några månader sedan hade jag stått på kajen och tittat storögt på den stora båten med mina nyinköpta stövlar och oljerock när min barndom försvann i en tunn blå rök som bara en SAAB 96 tvåtaktare kan producera. Jag hade nu definitivt lämnat min hembygd och mina kamrater som jag växt upp med i tolv år. Så liten har jag aldrig känt mig, varken förr eller senare. Efter att jag släpat mina väskor uppför landgången blev jag ståendes på däck en lång stund, ljudet från skoporna som lastade kol blandades med knattret från det flyende ljudet från morsans SAAB.

Jag hade varit ombord på många båtar, men då som lillebror till min storebror. Bara en storögd nyfiken liten kille, som en maskot. Nu var det allvar. Till slut var det någon som såg mig.

– Hej, är du den nye ljungmannen? sa Christer som var matros. Jag nickade.

– Jag ska visa dig till din hytt. Christer gick före nedför en brant trappa till skansen. Första dörren till vänster pekade han på.

- Här ska du bo. Hytten var helt byggd i teak, en liten säng, ett minimalt skrivbord och en minimal garderob, men den låg ovan vattenlinjen så det fanns en liten ventil (ett runt fönster med tre vantskruvar) gjord för att stå emot vågor. Jag hade tagit med min stereoanläggning och de LP-skivor jag ansåg behövdes. Det var mycket att släpa på men det var den enda trygghet jag hade

kvar. Stereoanläggningen och skivorna fick jag stor nytta av i Panamakanalen några år senare.

– Jag kan vara kock! Överraskade jag mig själv med att säga. Möjligheten att få vara inne i värmen och slippa isvindarna och bli djupfrost intill vansinne samt slippa balansera på smala skärstockar och kränga tunga träluckor gjorde att jag grovt överdrev mina färdigheter i matlagning som bestod av att koka ägg och blanda O´boy.

– Bra! Lars får bli vår tillfälliga kock! sa Kapten Örjan.

Christer, Mike Hammer, Den Sömnjuka, Feskarn och Bångbro såg tveksamma ut när jag stolt följde med kaptenen för instruktioner.

Byssan (köket) var ett utrymme på ungefär fyra kvadratmeter. Där fanns en spis, några plattor, en kyl, små arbetsbänkar samt besticklådor och diverse andra små skåp för porslin.

– Frysen finns på nedre däck, sa Örjan.

Det fanns också en serveringsbänk med en lucka in till mässen som jag sett från andra hållet när måltiderna serverats.

– Så här är det, sa Örjan. Det är kaffe med wienerbröd eller bullar klockan 07:00, frukost klockan 08:00. Lunch 12:00. Trekaffe med tilltugg 15:00. Middag klockan 17:00. Efter det är det en bricka med kallskuret, kött, fisk och sallad. Passa tiderna noga och kom ihåg att diska efter varje måltid, annars blir det kaos!

Jag hade ju fått denna meny serverad under några månader och tänkte att det var väl Inga problem att sno ihop det.

– Det finns inga arbetstider för kocken, du ska bara se till att mat finns på bordet vid dessa tider.

Ah, inga bestämda arbetstider, vad bra, sovmorgon alltså! tänkte jag.

Första morgonen som kock satte jag klockan på 06:55, koka kaffe tar ju bara fem minuter. Men kaffekokaren skulle rengöras och det drog ut på tiden. 07:05 kom Feskarn in och undrade vart kaffet var.

– Det är på gång! sa jag.

– Inga wienerbröd idag? ropade Mike Hammer.

Han hette naturligtvis inte ”Mike Hammer” utan något mer vanligt som en snubbe som kommer från Västerås som oftast klädde sig i skinnväst som enda plagg på överkroppen. Lite imponerad av hans mustasch lät jag honom tatuera in luffarprickar på min vänstra hand och en haj på min högra överarm.

– Det är lugnt! Jag bränner nålarna innan jag doppar dom i cinnoberbläcket, sa Mike Hammer.

– Dom kommer till tiokaffet! ropade jag genom luckan.

Tjugo minuter senare hade manskapet gått tillbaka ut på däck utan vare sig wienerbröd eller bullar. Fram med äggen brödet och ost och kaviar. Tiden rusade. Klockan blev 08:00 väldigt fort. Manskapet bullrade in igen.

– Var är marmeladen? undrade Den Sömnjuke.

Jag slet som ett djur för att få fram allt som jag själv hade tagit för självklart dagen innan skulle finnas på ett frukostbord. När frukosten var slut och disken avklarad kom jag ihåg wienerbröden till 10-kaffet. Jag ilade ner till frysen och stoppade in dom i ugnen. Tio-kaffe serverades med inte helt upptinade wienerbröd.

– Varsågod! Sa jag stolt. Sedan blev det lunch och tre-kaffe.

– Välkomna till tre-kaffet!

– Var är bullarna? frågade Christer.

Faan. Det var väl ett jävla ätande! Middagen serverades komplett med sallad och allt, något kallskuret till kvällen blev det inte.

– Ni vet var brödet och smöret finns!

Jag satte larmet på 05:00 och stupade i bingen. En vecka senare fungerade allt som det var tänkt. Jag hade likt Karl-Bertil lärt mig rutinerna med den sömngångaraktiga säkerheten hos ett barn som lärt sig något utantill.

Än idag är det så att när jag ska laga middag är det bara jag som är i köket och vi äter inte fem i, eller fem över, utan 19:00, varken förr eller senare.

”Inga bestämda arbetstider” innebar arbetsdagar på 10 - 12 timmar.

När jag jobbat några veckor i byssan och fått viss rutin kändes arbetet överkomligt och det var mer än välkommet när det var storm på gång. Längtan efter dåligt väder och sjögång kändes underligt eftersom det var det jag var mest orolig för innan jag stack till sjöss, inte vädret i sig, utan hur jag skulle klara av sjösjukan. Att jag klarade av det under mitt första dygn ombord gjorde att jag kände mig lika osårbar som min barndomsidol Fantomen.

Den första natten ombord på M/S Helemar kunde jag inte sova de första timmarna, jag låg och väntade på sjögång. Vid fyratiden när jag äntligen somnat vaknade jag av att båten gungade till men vi hade bara mött en större båt på Göta Älv. Tidigt nästa morgon vaknade jag på durken (golvet), vi var ute på

Kattegatt och det var stora dyningar, eftersom vi gick på lätten (ingen last) kastades vår båt runt som en liten barkbåt i de stora vågorna.

Min första vakt började 08:00, egentligen fick man inte gå vakt innan man fyllt 18 år så jag fick bästa vakten 08:00-12:00 och 20:00-24:00. Bredbent och storögt tog jag mig upp på bryggan. Vågorna påminde om bergen i fjällvärlden. – Håll utkik för båtar och varsko så fort du ser något, ange i grader, meddelade Per-Arne som var styrman och Örjans äldre bror. Jag gick omedelbart ut på bryggvingen och spydde som en katt.

– Gå ner och purra Christer och gå och lägg dig, sa Per-Arne. Jag spydde och sov hela dagen. På eftermiddagen när vi anlät till Malmö för last av sand ville jag bara sova vidare.

– Du ska ut och vara med på avluckningen, meddelade Per-Arne med en självklarhet som kändes oförhandlingsbar.

– Men jag är ju sjuk, försökte jag.

I skolan kunde man ju känna efter om man var lite krasslig och stanna hemma. Så var inte fallet här.

– Det bästa är att jobba bort sjösjukan, fokusera på jobbet så går det över, det är det enda som fungerar, sa Per-Arne.

Jag lydde order motvilligt, när vi lastat färdigt och gått norrut hade min sjösjuka gått över och det var faktiskt den första och enda gången jag varit sjösjuk. Jag var stolt som en tupp. Från ängsligt barn till kaxig tonåring på bara några få månader. Det gick väldigt fort. Min svidande hemlängtan brottades ner av min nyfikenhet. Nu var jag osårbar!

När det var sjögång kunde man bara laga stormsoppa, en välsignelse för mig som kock. Jag riggade slingerskott (ställningarna på spisen som hindrade kastrullen från att välta). Jag gick upp på bryggan varje morgon till Sjörapporten. – Fiskebankarna syd eller sydost 4–9 ms.

Det genererade ingen stormsoppa. Var är vindarna?

En morgon i Herröja i Norge på väg till Lübeck i Tyskland löd väderleksrapporten: – Svår storm eller orkan. Medelvind 30 m/s. Även större fartyg bör överväga att stanna i hamn.

Stormen var från väst, vi skulle gå en över Nordsjön med vågor från Atlanten. Inte ens Örjan och Per-Arne som trotsade de flesta stormar ville lämna hamnen. Dagen efter när vinden mojnat lite bestämde kapten Örjan att vi

skulle kasta loss. Yes! Stormsoppa tänkte jag. Fortfarande i skydd av bergen i Norges fjordar fixade jag frukost och började förbereda middagen.

Vid tio-kaffet när vi lämnat Norge och fått in hela Nordsjön på styrbordssidan rullade båten så kraftigt att kaffekoppar, wienerbröd, bullar, glas, bestick och tallrikar kraschade in i skottet på babordssidan. Stormkastrullen var dock intakt. Jag røjde upp så gott jag kunde. Bångbro tittade in i byssan och undrade om allt var OK.

– Jodå, det lutar lite men allt är under kontroll, sa jag.

– Såg du vågen var stor som en mamuuut” sa Bångbro på sitt dalmål.

– Mammut menar du? Hur går det för er ute på däck? undrade jag.

– Vi ska samlas i mässen om en timme, svarade Bångbro.

Örjan kom in i byssan och sa:

– Nu är du inte kock längre utan du ska återgå till din tjänst som jungman, du ska gå vakt på bryggan klockan 12:00.

Vågorna var som femvåningshus och båten rullade mer än jag någonsin varit med om när jag gick upp på bryggan för att gå vakt. Sjögång var jag van vid, stora vågor som fick båten att rulla var inget nytt. Man hittar en rytm, det finns jobbiga toppar och dalar. Men det här var något annat. Det fanns Inga behagliga vågor längre och det vita skummet på toppen av all sjö blåste in och dränkte allt ombord. Dånnet från stormen gjorde all normal kommunikation omöjlig, man fick skrika så mycket man orkade för att göra sig hörd. Jag fick hålla krampaktigt i räcket och planera varje steg för att ta mig till bryggan. Per-Arne var befäl och jag var ansvarig utkik. Vågorna var stora som fjällväggar.

– Skulle inte stormen vara över? skrek jag.

– Jo, men dyningarna efter stormen är mycket större än dom trott, dessutom har det kommit nya stormvindar från samma håll, det är orkanvindar på gång, ropade Per-Arne.

Jag började ångra min önskan om stormsoppa.

– Men den här båten klarar väl Nordsjön? skrek jag ängsligt samtidigt som jag parerade dom allt värre lutningarna.

– Absolut, men vi har ju lastat kalk i säckar på pallar som inte fyller lastrummet fullt ut. Knäcks stöttarna kan vi få förskjutning i lasten, meddelade Per-Arne torrt.

”Förskjutning i lasten” det är ju lite Taube tänkte jag. Morsan och jag hade ett utbytessystem. Vi turades om att spela skivor. Jag måste lyssna på Taube och Vivaldi och modern fick stå ut med Creedence och Santana. Jag var glad att

slippa James Last och tyska hammondorgelhits som de flesta av mina kompisars föräldrar lyssnade på. Båten rullade fram och tillbaka i vansinniga lutningarna åt båda håll men Per-Arne visade Inga tecken på nervositet och maskinen jobbade på med ett dovt mullrande så jag kände mig ganska trygg.

Vid en rullning åt babord hördes ett dovt mullrande och i stället för att rulla tillbaka åt styrbord vändes hela båten ner mer åt babord. Vi fick hålla i oss för att inte ramla. Allt som inte var fastskruvat samlades i en hög på babordssidan.

- Där kom förskjutningen, konstaterade Per-Arne oväntat lugn.
- Örjan har kallat till samling i mässen, du får gå ner.

Jag klättrade ner till mässen i stormen. Det var inget hav med vindar och vågor längre, det var ett inferno med vitt skum och vrålande vind. Men jag var fortfarande Fantomen på äventyr.

När Örjan kom in mässen blev jag för första gången orolig, inte för vad han sa:

- Ta på er varma kläder och var beredda på att gå i livbåtarna.

Det hade vi tränat på. Det var hans oroliga ansikte och hans skakiga röst som skrämde oss. Vi är ute i den värsta stormen på länge, vi hade stora problem och Örjan var genomsvechtig, närmsta land är långt borta. Jag återgick till min vakt på bryggan med Per-Arne. Han däremot var helt lugn, kanske han är galen tänkte jag, ser han inte vad som håller på att hända?

- Du måste fokusera, vi ska få Skagens fyr strax förut om styrbord, då kan vi få lä. Varsko när du ser den.

Jag tokstirrade i det stjärnklara nattljuset.

- Där! Där är den! skrek jag.

Fyren dök upp långt mer åt babord än väntat. Vi hade styrt upp mot vågorna från Nordsjön för att gå rakt mot sjön så vi var tvungna att gira och då få sjön från sidan för att få lä av Danmark.

- Kalla in alla i mässen och var beredda på det värsta, ropade Per-Arne i talröret till Örjan.

- Håll i hatten, nu åker vi, sa Per-Arne.

Han är definitivt galen, tänkte jag när han girade åt babord och båten dök ner så att stolpen jag brukade luta mig åt låg helt vågrät. Hela babordssidan av båten dök ner i havet och vatten forsade in på bryggan där vi stod, vi blev blöta upp till knäna. Motorn rusade när propellern lyfte ovanför vattnet. När båten gick ner i vattnet igen stannade motorn. Alla ljud försvann och märkliga minnen dök oväntat upp. Jag var fem år och hade krupit ner till min lillasyster och hållit hårt fast i henne när hon skulle i väg bort från oss. Jag var för liten och svag,

hon försvann. Nästa minne var när jag lyckligt barfota sprang uppför alla bergen i Grebbestad.

Efter en evighet skakade motorn i gång igen. Sakta men säkert rätade båten upp sig och hittade tillbaka till rätt kurs.

– Hur går det för dig, ropade Arne.

– Bara bra! Ljög jag. Nu var jag definitivt inte Fantomen längre.

Skagens fyr var nära nu, bara några grader åt styrbord. Vi gick så nära Danmark att jag såg gatljus från vägarna i byn, precis när vi passerade sanddynorna som stack ut som en tunga på Skagen försvann all sjögång och vi fick äntligen lä. Plötsligt blev det lugnt, stormen tjöt vidare och vi lutade åt babord men motorn tuffade lugnt och det var ingen sjögång längre. Kontrasten var enorm. Jag fick avlösning av matrosen Feskarn från Öckerö, yrvaken och till synes ovetande om dramatiken tog han över vakten. Jag gick ner i mässen där alla satt kvar. Ingen ville sova. Fortfarande i chock sa jag:

– Ska vi spela något? lite på skämt. Alla tyckte det var en bra idé.

När det bleka morgonljuset strilade in i mässen spelade vi Monopol med stor inlevelse och ingen klagade på bristen på kallskuret.

– Såg ni vågen som var stor som en mamuuuut!” skrockade Bångbro. Alla var med utom Den Sömnsjuke som hade somnat på sin stol. Han var från Storforsen, om han hade sömnsjuka eller inte var oklart. Han var lika gammal som jag och jag tyckte det var bra när det kom en jämnårig ombord. Han var lågmäld och trevlig. En sak var säker, han ville absolut inte vara till sjöss. Hans otrevlige far hämtade honom i nästa svenska hamn. Han ville aldrig vara till sjöss, till slut ringde Örjan hans föräldrar och sa att ni får hämta pojken. Han gick iland med sin sjösäck, pappan som väntade på kajen gick inte ens ur bilen för att möta honom.

– Det var nog pappan som drömt om sjön, sa Per-Arne.

Några månader senare kom en riktig kock ombord och jag fick gå ut på däck igen.

Våren hade kommit och vi hade fest på akterdäck. Vi låg på Lindholmen på Hisingen i Göteborg. Vintern, stormarna, förskjutningen i lasten, nedisningen och min korta karriär som kock var över. Kapten Örjan och Styrman Per-Arne hade åkt hem till Vänersborg. Christer var utsedd till ansvarig ombord. Inga motorer var i gång, vi hade landström, bara tamparna som höll fast båten att

hålla koll på. Vi låg längst in i hamnbassängen, det var vindstilla. Det var en ljum och ljus lördagseftermiddag i april och vi ville alla åka in till stan.

Vi satt på akterdäck och spelade poker. Jag hade inte så mycket pengar och var dessutom lite för ung för att bli insläppt på några krogar eller nattklubbar så jag satsade hej vilt när vi spelade.

Jag hade varit helt nöjd med att vara kvar ombord och få lyssna på finalen av Eurovision Song Contest. Jag hade följt tävlingen så länge jag kunde minnas. När "Det börjar verka kärlek, banne mej" inte vann och tog Family Four över med sommar- och vinterlåten började jag ge upp. Kulturskymning!

Jag vann dock stort på pokern och gick med på att följa med in till stan. Christer delegerade ansvaret för båten till Feskarn som inte lämnat båten sedan han mönstrade på för ett tiotal år sedan.

Den enda gången jag sett Feskarn utanför båten var när vi låg i Surte och Christer övertalade honom att följa med för att fira Örjans femtioårsdag. På grillbaren stegade Feskarn in i den enda kostym han hade, den svarta med vit skjorta och vit slips som han hade köpt till sin frus begravning. På fötterna hade han de tofflor som han alltid gick i.

Efter pokerspelet tog vi en taxi till stan och hamnade vi till slut på "Gamle Port". Vi knödde runt vid ett stort bord och jag hamnade bredvid en av tjejerna vid bordet. Hon var lika gammal som jag, vi skrattade åt samma saker. Hon gav mig en lapp med sitt namn och sitt telefonnummer.

Tillbaka på båten gick jag upp på akterdäck med min transistorradio för att lyssna på nyheterna.

– Som sjöman kan du glömma att ha en varaktig relation med en tjej, gå och lägg dig! sa Christer.

Jag tog upp lappen som jag fått från tjejen och skrev in hennes namn och telefonnummer i min almanacka. Jag fick vrida lite på antennerna för att få in signalen på radion.

När de första morgonstrålarna nådde toppen av Masthuggskyrkan och resten av Göteborg slumrade under en koboltblå himmel meddelade en upphetsad nyhetsuppläsare att ABBA hade vunnit Eurovision Song Contest med låten Waterloo. Känslan var obeskrivlig. Vinnarlåten spelades om och om igen. Jag var stolt och glad! Äntligen!

Jag hade velat vara hemma och jublat i soffan och ringt kompisar och gapat och skrikigt men jag fick nöja mig med att fira med den trötte Feskarn som bara ville ha en ostmacka till innan han skulle sova.

Efter ett besök i Malmö med last av sand till glasbruket i Surte tog jag efter stor vända mod till mig, letade upp en telefonkiosk och ringde numret på lappen.

– Inga, vem är du?

– Jag vill prata med Catherine, sa jag.

– Passa dig jävligt noga!

– Cattis! Det är till dig!

Catherine och jag bestämde att vi skulle ses och gå på bio.

Vi såg "Sista Natten Med Gänget" på Biografen Draken i Folkets Hus. En film som jag skulle se många, många gånger senare i ett annat sammanhang.

Vissa platser har betytt mer än andra. Det fanns (och fortfarande finns) parkbänkar i allén bredvid Järntorget. Jag satt och väntade på Catherine på en bänk innan vårt biobesök.

Stefan (min kusin) från Askim och jag satt på samma bänk när vi kommit lite för tidigt till filmen Airport när jag som 13-åring storögt besökte honom i Göteborg.

På samma bänk många år senare fick jag beskedet från min blivande fru att jag skulle bli pappa.

När jag kom tillbaka till båten den kvällen hade min hemlängtan försvunnit för alltid. Jag tog fram min favoritskiva med Elton John och spelade den tills jag somnade.

© 2023 Lars Berg